

СПЕЦИФІКА РЕСУРСНОСТІ ТА ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Висвітлено результати дослідження ресурсності та життєздатності особистості в контексті психологічної готовності до змін працівників Державної кримінально-виконавчої служби України. Обґрунтовано актуальність вивчення цього феномену в ракурсі професійної діяльності працівників кримінально-виконавчої служби в умовах її реформування. Розкрито зміст понять «психологічна готовність» і «психологічна готовність до змін», аргументовано значущість ресурсності та життєздатності особистості для повноцінного функціонування цих психологічних феноменів.

Емпірично доведено, що працівники кримінально-виконавчої служби з високим рівнем психологічної готовності до змін демонструють більшу вираженість низки компонентів ресурсності та життєздатності особистості. Зазначено, що отримані результати можуть бути використані у підготовці та перепідготовці персоналу кримінально-виконавчої служби.

Ключові слова: *життєздатність, професійна діяльність, психологічна готовність до змін, працівники кримінально-виконавчої служби, ресурсність.*

Постановка проблеми. Введення в дію Кримінально-виконавчого кодексу України вказує на послідовне та планомірне виконання Україною своїх зобов'язань у сфері кримінально-виконавчої системи з метою максимального наближення регламентації її діяльності до міжнародних стандартів [1, с. 255].

Реформи пенітенціарної системи в Україні, які запроваджені Міністерством юстиції, мають удосконалити систему кримінально-виконавчої служби, а саме внести зміни у сферу виконання кримінальних покарань і пробації. На шляху до вдосконалення пенітенціарної системи в Україні є низка невирішених питань, які в майбутньому будуть вирішені [2, с. 6].

Кримінально-виконавча служба України на сучасному етапі, як зауважує О. В. Сахнік, переживає непростий перехідний період, пов'язаний із відмовою від застарілих форм, методів і підходів до організації діяльності з виправлення та ресоціалізації незаконослухняних громадян. ... Доволі непросто сучасному пенітенціаристу переорієнту-

ватися на нові засади виконання професійних функцій без відповідної професійно-психологічної підготовки, покликаної змінити його прихильне ставлення до застарілої, малоефективної системи організації виконання покарань [3, с. 250]. Справа полягає у тому, що більшість діючих пенітенціаристів проходили етапи професійного самовизначення, первинного професійного становлення та накопичення професійного досвіду задовго до початку реформаторських часів. Засвоєні ними правила і норми, пов'язані з виконанням професійних функцій, увійшли в конфлікт із вимогами сьогодення [3, с. 252]. Усе, що здавалось основою здійснення успішної професійної діяльності, перетворилося на непотрібні настанови, що втратили свою актуальність і шкодять процесу прогресивних перетворень у пенітенціарному відомстві. Доволі складно досвідченому фахівцю, який протягом багатьох років керувався звичними для нього нормами під час організації та несення служби, усвідомити їх недосконалість, погодитися з необхідністю їх перегляду або повного скасування [3, с. 252]. Отже, вітчизняне пенітенціарне відомство гостро потребує нових, інноваційно спрямованих кадрів [3, с. 250].

Започатковані урядом нашої країни реформи пенітенціарної системи безпосередньо стосуються кожного співробітника кримінально-виконавчої служби України [4, с. 330]. Із метою визначення ефективних шляхів професійного зростання співробітників кримінально-виконавчої системи необхідно виокремити психологічні властивості, які мають конструктивний характер [4, с. 331].

Під час проведення організаційних змін важливо не тільки мати чітку політику, а й враховувати фактори психологічної готовності персоналу до змін, що є одним із головних компонентів ефективності їх упровадження [5, с. 212].

Багатоаспектність і переплетення з різними дисциплінами проблеми готовності співробітників КВС до інновацій і розвитку їх професійного потенціалу, існування безлічі теоретичних підходів до розуміння проблеми, відсутність чітко сформульованих критеріїв визначення рівня психолого-акмеологічної готовності, професійного потенціалу особистості в конкретному виді діяльності, загострюють необхідність вивчення цього напрямку [6, с. 6].

Стан дослідження. Готовність особистості до інновацій неодмінно передбачає психологічну готовність до змін, які супроводжують інноваційні перетворення. Водночас, незважаючи на актуальність вивчення здатності суб'єкта не тільки адаптуватися, а й успішно реалізуватися у вирі тих змін, які супроводжують наше життя нині, означена проблема у сучасній психологічній науці вивчена недостатньо.

Важливим дослідним завданням, на нашу думку, є вивчення не лише психологічного змісту феномену психологічної готовності до змін у працівників Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВСУ), а й висвітлення специфіки особистісних чинників такої готовності, які забезпечують розвиток професійного й особистісного потенціалу фахівця.

Мета статті – виявити й охарактеризувати специфіку ресурсності та життєздатності особистості в контексті психологічної готовності до змін у працівників ДКВСУ.

Виклад основних положень. Для реалізації обраної мети окреслено такі завдання:

1. Проаналізувати зміст таких психологічних феноменів, як «психологічна готовність» і «психологічна готовність до змін».

2. Обґрунтувати доцільність вивчення ресурсності та життєздатності особистості в контексті вивчення психологічної готовності до змін у працівників ДКВСУ.

3. Встановити специфіку ресурсності та життєздатності особистості у працівників ДКВСУ з різним рівнем психологічної готовності до змін.

Як психодіагностичний інструментарій використано такі методики:

1. Методика PCRS (Change Personal Readiness Survey), створена А. Rolnic, S. Heather, M. Gold, C. Hull. Методика є опитувальником із 35 питань, складається з семи шкал: пристрасність (енергійність, невтомність, підвищений життєвий тонус); винахідливість (уміння знаходити виходи зі складних ситуацій, звертатися до нових джерел для вирішення нових проблем); оптимізм (надія, віра в успіх, небажання орієнтуватися на гірший розвиток подій, прагнення фіксуватися не на проблемах, а на можливостях їх вирішення); сміливість, заповзятливість (тяга до нового, невідомого, відмова від випробуваного і надійного); адаптивність (вміння змінювати свої плани та рішення, перебудовуватися в нових ситуаціях, не наполягати на своєму, якщо цього вимагає ситуація); впевненість (віра у себе, у свою гідність і свої сили); толерантність до двозначності (спокійне ставлення до відсутності конкретних відповідей, самовладання в ситуаціях, коли суть того, що відбувається незрозуміла, або результат справи непередбачуваний, коли не визначені цілі й очікування). Переклад і первинна апробація цього варіанту методики PCRS були проведені Н. А. Бажаковою і Г. Л. Бардієр [7, с. 322–324].

2. Опитувальник психологічної ресурсності (О. С. Штепа). Методика вміщує 67 тверджень, що поділені за шкалами: впевненість

у собі; доброта до людей; допомога іншим; успіх; любов; творчість; віра у добро; прагнення до мудрості; робота над собою; самореалізація у професії; відповідальність; знання власних психологічних ресурсів; вміння оновлювати власні ресурси; вміння використовувати власні ресурси [8]. Психологічна ресурсність особистості, за визначенням авторки цієї методики, виявляється як досвід усвідомлення особистістю власних можливостей, який стає потенціалом для надання підтримки іншим, саморозкриття і творчого саморозвитку в професії. Психологічні ресурси особистості О. С. Штепа розглядає як індивідуальні екзистенційні можливості людини, котрі виявляються в її прагненні до самовизначення [9, с. 786]. О. С. Штепою встановлено, що психологічна ресурсність пов'язана не з соціальними, а з внутрішніми (особистісними) ресурсами [9, с. 789].

3. Опитувальник «Життєздатність людини», автором якого є О. О. Рильська. Методика призначена для оцінки психологічної життєздатності людини, яка виявляє себе в освоєнні широкої сфери функціонування людини – її власного буття, що є ланцюгом послідовних подій, які відбуваються в конкретному культурно-історичному контексті та пов'язані з вирішенням життєвих завдань [10, с. 145]. У психологічному ракурсі життєздатність, за визначенням О. О. Рильської, це інтегральна здатність збереження людиною своєї цілісності, яка актуалізується у зв'язку з необхідністю вирішення життєвих завдань і забезпечує динамічне утримання життя в постійному сполученні з вимогами соціального буття і людського призначення, що суб'єктивно сприймається як задоволеність власним життям [10, с. 135]. Для створення опитувальника були відібрані пункти, змістовно відповідні компонентам життєздатності (здатності адаптації, здатності саморегуляції, здатності саморозвитку, осмисленість життя) [10, с. 156]. Тест вміщує 106 питань, згрупованих у чотири шкали, що відображають зазначені компоненти життєздатності [10, с. 397–401].

Для математико-статистичної обробки результатів застосовано t-критерій Ст'юдента для незалежних груп.

Досліджували працівників кримінально-виконавчої служби України, які були поділені на дві групи. Перша група складалася з 137 осіб із високим рівнем готовності до змін, друга – 139 осіб із низьким її рівнем.

Результати теоретичного дослідження. Спільною думкою науковців, констатує Р. С. Троцький, є те, що готовність – це фундаментальна умова успішного виконання будь-якої професійної діяльності, яка зумовлюється не лише внутрішніми особистісними механізмами розвитку (мотивами, потребами, інтересами, цінностями), а й зовніш-

німи, до яких необхідно віднести соціальне оточення, визначені обставини, в яких здійснюватиметься будь-яка діяльність. Відповідно до усвідомлення особливої значущості готовності як чинника ефективної діяльності, сформувалася практика формування готовності фахівця до професійної діяльності [11, с. 60].

Психологічна готовність – результат підготовки (підготовленості) до певного виду діяльності й трактується як стійка, багатоаспектна і ієрархізована властивість особистості, що визначає успішність виконання діяльності, і становить собою комплекс взаємопов'язаних та взаємозумовлених психологічних якостей, які забезпечують успішність її виконання [12, с. 71]. Науковці вважають, що психологічна готовність визначає загальне ставлення людини, її психологічну налаштованість, установку на певний спосіб виконання дії в наявних умовах [13, с. 39] та трактується як вияв індивідуальних якостей особистості, що забезпечують ефективність діяльності [14, с. 245]. Психологічна готовність, констатує Ю. В. Норчук, є складним і багатоаспектним феноменом, інтерпретація якого залежить від методологічного підходу й авторського контексту дослідження. Певна група вчених розглядає психологічну готовність як стан, інша – як якість особистості. Однак, зауважує дослідник, незважаючи на відмінності в поглядах на цей феномен, науковці погоджуються з тим, що специфіка психологічної готовності полягає в її інтегративності, що виражається в стабільності й узгодженості особистісних компонентів, що сприяють успішності професійної діяльності [15, с. 32].

На ґрунті аналізу теоретичних джерел, Р. О. Терьохін, посилаючись на думку Р. М. Шаміонова, констатує, що психологічна готовність акумулює в собі установки на динаміку ситуації та самозміни, відомі й відібрані особистістю способи і схеми поведінки та реагування в передбачуваних і відомих ситуаціях. Це установка на певну поведінку, внутрішня налаштованість, готовність до набуття знань, умінь, навиків, засвоєння соціальних норм, формування нових і використання відомих особистості патернів взаємодії. Така готовність передбачає наявність певного досвіду і можливість його реалізації в певних обставинах, гнучке реагування на зміни, а також наявність тих моделей взаємодії, які сформувалися і відібрані як «оптимальні» [16, с. 23–24].

Посилаючись на наукові дані, науковець підкреслює, що психологічна готовність є головним компонентом загальної готовності до дії, який визначається психологічними факторами, що має на увазі наявність знань, умінь і навиків у відповідній сфері, а також охоплює загальну інформованість про події та їх наслідки, рівень підготовленості [16, с. 23–24].

Дослідник зауважує, що високий рівень психологічної готовності допомагає особистості більш успішно виконати покладені обов'язки, грамотно використовувати отриманий раніше досвід і особистісний потенціал, застосовувати найефективніші способи саморегуляції і швидко реагувати на різні ситуативні зміни [16, с. 26].

Стосовно готовності до змін як одного з видів психологічної готовності О. Р. Терьохін підкреслює, що цей феномен є соціально-психологічним ставленням до об'єктивних або суб'єктивних несподіванок, невизначеності, що таїться в змінах різних ситуацій, що характеризується установкою на певну поведінку в умовах мінливої ситуації, відповідно до отриманого раніше досвіду [16, с. 27].

І. В. Бринза визначає готовність до змін як складний комплексний конструкт, який виникає на певному етапі психологічного процесу змін. ... Готовність до змін є, з одного боку, наслідком або результатом орієнтовно-пошукової вольової поведінки. З іншого – поштовхом або причиною усвідомлення і поведінки, що ведуть до ефективних змін у суб'єктивній та об'єктивній реальностях особистості, тобто до звершень, досягнень, нововведень, розвитку, свободи, збагачення тощо [17, с. 45].

Вчена концентрується на інтегративному підході, згідно з яким, «готовність до змін» (або психологічна готовність) – це складний комплексний конструкт, що виникає на певному етапі психологічного процесу змін. З позиції інтегративного процесу, готовність до змін – це категорія суб'єктивної психологічної реальності, й є активацією ресурсної, мотиваційної, енергетичної сфер психіки, яка є безпосереднім механізмом поведінкових патернів або продуктом вольових зусиль [18, с. 69].

І. В. Бринза визначає психологічну готовність особистості до змін як ресурсу, що забезпечує активність суб'єкта до особистісних трансформацій (самозміни) [18, с. 72], та емпірично доводить, що готовність до змін є ресурсом психологічного благополуччя [6], і ресурсом подолання психологічної кризи [19].

Чимало уваги дослідженню ресурсів приділяє О. Штепа, яка розглядає ресурсний аспект як тенденцію особистісного саморозвитку особистості, як медіатор внутрішнього та зовнішнього «Я» людини, та розробляла особливості вікової психологічної ресурсності; вивчала та розробляла авторські прийоми актуалізації психологічних ресурсів, наголошуючи на важливість такої здатності особистості. Дослідниця дійшла висновку, що ресурс – це психологічний мотиваційно-динамічний стан вияву сутності людини, стан її соціального, емоційного та духовного благополуччя, а також, що усвідомлення та вміння оперувати своїми ресурсами й є ресурсністю [20, с. 122].

В. Л. Бозаджієв під готовністю має на увазі суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною і підготовленою до виконання певної професійної діяльності в умовах специфічної професійної ситуації й прагне її виконувати. Автор наголошує, що здатність і готовність нерозривно пов'язані, виступають в єдності та цілісності як інтегральна якість суб'єкта [21, с. 99].

Водночас В. Л. Бозаджієв підкреслює, що хоча і здатність, і готовність пов'язані з успішним здійсненням діяльності, бути здатним і бути готовим до будь-якої діяльності – не одне й те саме [21, с. 99]. Аналіз поглядів цього дослідника доводить, що його думка стосується конкретних видів здатності людини до тих чи інших видів діяльності, тоді як здатність у контексті інтегральної якості суб'єкта, на нашу думку, більш доцільно розглядати як загальну життєву здатність або життєздатність особистості.

О. В. Махнач пропонує розглядати життєздатність як здатність людини до подолання несприятливих життєвих обставин із можливістю відновлюватися і використовувати для цього всі внутрішні та зовнішні ресурси, здатності до життя у всіх її виявах, здатності не тільки існувати, а й розвиватися всупереч несприятливим життєвим подіям [22, с. 63].

Як зауважує Е. Е. Симанюк, у функціональному плані життєздатність людини становить той потенціал, який визначає успішність формування професіонала. Психологічним предиктором конструктивного професійного розвитку особистості є її усвідомлена, стійка, висока життєздатність, що припускає мобільність життєвих цілей, планів ... здатність до побудови та реалізації індивідуальної стратегії свого поступального розвитку, що досягається через здійснення активної стратегії поведінки в критичних професійних ситуаціях [23, с. 528].

О. В. Белоклоков підкреслює актуальність вивчення феномену життєздатності як сукупності особистісних властивостей і поведінкових реакцій, що дають змогу конструктивно долати труднощі небезпечної трудової діяльності як внутрішніх компонентів особистісного та професійного розвитку [24, с.16].

Ю. М. Кузнецова й О. О. Рильська вважають, що професійну життєздатність можна розглядати як інтегральну здатність, яка є якістю одного з різновидів загальної життєздатності людини. Сутність професійної життєздатності полягає в динамічній можливості збереження людиною своєї внутрішньої цілісності, що забезпечує об'єктивну успішність вирішення професійних завдань, саморозвиток і суб'єктивну задоволеність працею [25, с. 77–78].

Н. В. Тарабріна вказує на ресурсність життєздатності та зазначає, що абсолютно очевидним стало урахування в емпіричному досліді-

дженні впливу на психологію людини не однієї, а сукупності цих змінних [26, с. 1473].

Отже, ресурсність і життєздатність особистості відіграють важливу роль у особистісному та професійному розвитку людини, незважаючи на екстремальні умови та соціальні зміни. Саме це порушує питання про важливість вивчення цих психологічних феноменів у контексті готовності до змін у працівників Державної кримінально-виконавчої системи в умовах її реформування.

Результати практичного дослідження. Ми провели дослідження особливості психологічної ресурсності працівників кримінально-виконавчої служби з різним рівнем психологічної готовності до змін, результати якого наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

**Показники психологічної ресурсності
працівників КВС з різним рівнем
психологічної готовності до змін (M ± m)**

Шкали	1 група	2 група	t	p
Впевненість у собі	5,31 ± 0,36	5,11 ± 0,24	0,46	–
Доброта до людей	4,85 ± 0,53	4,82 ± 0,25	0,05	–
Допомога іншим	4,84 ± 0,72	5,87 ± 0,31	1,30	–
Успіх	7,62 ± 0,45	5,95 ± 0,24	3,27	0,001
Любов	5,54 ± 0,45	6,05 ± 0,25	0,99	–
Творчість	4,23 ± 0,32	5,32 ± 0,24	2,72	0,01
Віра у добро	8,77 ± 0,50	5,66 ± 0,24	5,61	0,001
Прагнення до мудрості	5,92 ± 0,43	6,18 ± 0,23	0,53	–
Робота над собою	6,08 ± 0,36	6,05 ± 0,25	0,07	–
Самореалізація у професії	6,23 ± 0,32	4,89 ± 0,18	3,65	0,001
Відповідальність	6,31 ± 0,36	5,05 ± 0,25	3,65	0,001
Знання власних психологічних ресурсів	6,85 ± 0,53	4,71 ± 0,25	2,87	0,001
Уміння оновлювати свої ресурси	4,85 ± 0,72	5,66 ± 0,29	1,04	–
Вміння використовувати свої ресурси	5,62 ± 0,45	5,84 ± 0,28	0,42	–

Як свідчать дані, наведені у таблиці 1, вірогідно більш високі показники були встановлені у другій групі за шкалами «Успіх» ($t = 3,27, p \leq 0,01$), «Віра у добро» ($t = 5,61, p \leq 0,001$), «Самореалізація у професії» ($t = 3,65, p \leq 0,001$), «Відповідальність» ($t = 3,65, p \leq 0,001$), «Знання власних психологічних ресурсів» ($t = 2,87, p \leq 0,001$).

Окрім того, виявлено, що за шкалою «Творчість» показники у другій групі ($5,32 \pm 0,24$) є вірогідно більшими порівняно з першою ($4,23 \pm 0,32$), при $t = 2,72, p \leq 0,01$.

Не було встановлено вірогідних відмінностей між групами за шкалами «Любов», «Прагнення до мудрості», «Робота над собою», «Впевненість у собі», «Доброта до людей», «Допомога іншим», «Вміння оновлювати свої ресурси» та «Вміння використовувати свої ресурси».

Це дає змогу стверджувати, що представникам обох груп рівною мірою притаманним є: уміння підтримувати близьку людину в складних ситуаціях, радіти її успіхам; прагнення за допомогою знань сформувати свою картину світу та стати більш освіченим, зрозуміти сенс через прагнення до істини; готовність до роботи над собою, розвитку в усіх сферах життя; впевненість у собі та вміння контролювати своє життя; відкритість до взаємин з іншими людьми, здатність співпереживання, вміння підтримувати оточення у складних ситуаціях; орієнтація на співпрацю та готовність підтримувати та надихати людей, надавати їм впевненості у собі; вміння оновлювати та використовувати свої ресурси.

Відповідно до завдань дослідження, далі ми вивчили особливості життєздатності особистості працівників кримінально-виконавчої служби з різним рівнем психологічної готовності до змін (табл. 2).

Таблиця 2

Показники життєздатності особистості працівників КВС з різним рівнем психологічної готовності до змін ($M \pm m$)

Шкали	1 група	2 група	t	p
Адаптація	$54,22 \pm 1,98$	$43,33 \pm 4,05$	2,42	0,05
Саморегуляція	$41,16 \pm 2,32$	$39,77 \pm 1,01$	0,55	–
Саморозвиток	$40,06 \pm 0,73$	$33,63 \pm 1,76$	3,37	0,01
Осмисленість життя	$33,63 \pm 1,12$	$38,17 \pm 4,17$	1,05	–

Як свідчать дані, наведені у таблиці 2, у першій групі встановлені вірогідно більші показники за шкалами «Адаптація» ($t = 2,42$, $p \leq 0,05$) та «Саморозвиток» ($t = 3,37$, $p \leq 0,01$).

Відсутність вірогідних відмінностей між групами з різним рівнем психологічної готовності до змін за шкалами «Саморегуляція» та «Осмисленість життя» дає змогу стверджувати, що представники обох груп рівною мірою характеризуються здатністю до планування, моделювання, контролю, оцінки та корекції; ступенем сформованості цілей, задоволення, яке вони отримують при їх досягненні, та впевненості у своїй здатності обирати цілі, окреслювати завдання та досягати результатів; співвідносити цілі з майбутнім, емоційну насиченість із сьогоднішнім, задоволеність із досягнутим результатом, тобто з минулим.

Висновки.

1. Психологічна готовність є важливою передумовою будь-якої цілеспрямованої діяльності та розглядається як невід'ємний компонент загальної професійної готовності, її сутність обумовлена специфікою тієї діяльності, стосовно якої вона виникає. Готовність до змін у виконаній діяльності є видом психологічної готовності.

2. Психологічний зміст понять «психологічна готовність» і «психологічна готовність до змін» обумовлює значущість ресурсності та життєздатності для успішного особистісного та професійного функціонування суб'єкта такої готовності.

3. Встановлено, що працівникам ДКВСУ з високим рівнем готовності до змін більш притаманними є такі складові психологічної ресурсності: здатність організувати ситуації, які допомагатимуть найбільш повному саморозкриттю та досягненню успіху; переконаність у наявності справедливості, вміння сподіватися та бути милосердним до інших; бажання самореалізації у вибраній професії, готовність бути корисним суспільству, реалізувати свої можливості та потенціал; здатність співвідносити вимоги життя і свої можливості, контролювати своє життя і впливати на його хід, готовності до цілісної організації подій і справ; знання своїх психологічних ресурсів. Водночас працівники ДКВСУ з низьким рівнем готовності до змін виявляють більшу здатність чинити по-своєму в ситуаціях, які потребують адаптації, відмови від типових життєвих сценаріїв.

4. Визначено, що працівників кримінально-виконавчої служби з високим рівнем психологічної готовності до змін відрізняє більша вираженість нервово-психічної стійкості, толерантності до стресу, адекватності сприйняття умов діяльності та своїх можливостей, відчуття власної значущості для оточуючих та досвіду соціального спілкування; а також більша здатність до саморозвитку загалом та готовність до

розвитку тих здібностей, які дають змогу вирішувати життєві завдання у постійно змінюваних умовах.

Потрібно зазначити, що отримані нами результати не дають вичерпної відповіді щодо всього спектра особистісних чинників психологічної готовності до змін у працівників Державної кримінально-виконавчої служби України. Перспективним слід вважати продовження роботи в обраному напрямі та дослідження ширшого кола особистісних змінних у контексті психологічної готовності до змін, а також взаємозв'язків між досліджуваними феноменами, у працівників ДКВСУ. Розгортання подальших досліджень у такому ракурсі дасть змогу не лише удосконалити наукові уявлення стосовно психологічного змісту феномену психологічної готовності до змін, а й отримати емпіричні результати, котрі можуть бути використані для оптимізації та специфікації програм психологічного супроводження професійної діяльності персоналу ДКВСУ на етапі її реформування.

1. Мельничук І. І. Удосконалення системи виконання покарань в Україні на основі міжнародного досвіду. *Молодий вчений*. 2018. Т. 57. № 5. С. 255.

2. Анохіна К. Е. Деякі питання реформування пенітенціарної системи в Україні. *Кримінально-виконавча система України та її роль в розбудові правової і соціальної держави*: матеріали III заоч. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 27 листоп. 2018 р.) / гол. ред.: О. М. Тогочинський; Міністерство юстиції України, Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів, 2018. С. 3–7.

3. Сахнік О. В. Психологічні аспекти професійної самореалізації працівників пенітенціарної системи України в сучасних умовах її реформування. *Актуальні проблеми модернізації законодавства та освіти в умовах євроінтеграційного поступу України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 27–28 жовт. 2016 р.) / редкол.: О. М. Тогочинський, О. І. Олійник, С. О. Чебо-ненко та ін.; Міністерство юстиції України, Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Десна Поліграф, 2016. С. 250–252.

4. Шамрук О. П. Організованість особистості співробітника пенітенціарної системи як запорука успішного професійного зростання. *Актуальні проблеми модернізації законодавства та освіти в умовах євроінтеграційного поступу України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 27–28 жовт. 2016 р.) / редкол.: О. М. Тогочинський, О. І. Олійник, С. О. Чебо-ненко та ін.; Міністерство юстиції України, Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Десна Поліграф, 2016. С. 330–333.

5. Алюшина Н. О., Кудринська Г. В. Фактори психологічної готовності держслужбовців до нововведень. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2017. № 29. С. 206–213.

6. Суслев Ю. Е. Психолого-акмеологическая готовность сотрудников уголовно-исполнительной системы к инновациям реформирования: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.13. Кострома, 2015. 202 с.

7. Чикер В. А., Капустина А. Н., Захарова А. М. 18 программ тренингов: руководство для профессионалов. СПб.: Речь, 2007. 368 с.
8. Штепа О. С. Опитувальник психологічної ресурсності особистості: результати розробки й апробації авторської методики. *Проблеми сучасної психології*. 2018. Вип. 39. С. 380–399.
9. Штепа О. С. Особливості зв'язку психологічної та персональної ресурсності особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Вип. 21. С. 782–791.
10. Рылская Е. А. Психология жизнеспособности человека: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.01. Ярославль, 2014. 446 с.
11. Троцький Р. С. Формування готовності до управлінської діяльності у курсантів вищих навчальних закладів МВС України у фаховій підготовці: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. К., 2018. 306 с.
12. Самойленко О. О. Формування психологічної готовності мобілізованих службовців-прикордонників до ведення бойових дій: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.09. Хмельницький, 2018. 310 с.
13. Звездина Г. П., Елагина М. Ю. Психологическая готовность руководителей образовательных учреждений к инновационной деятельности. *Инновационный потенциал субъектов образовательного пространства в условиях модернизации образования: материалы Первой Международной научно-практ. конф. (г. Ростов-на-Дону, 24–26 ноября 2010 г.)*. Ростов н/Д: ИПО ПИ ЮФУ, 2010. С. 38–42.
14. Козулина Ю. Г. Теоретико-методологические подходы к исследованию инновационной готовности. *Вестник Красноярского государственного педагогического университета им. В. П. Астафьева*. 2012. № 4. С. 244–249.
15. Норчук Ю. В. Психологічні особливості становлення завчасної стійкості в контексті життєвих перспектив особистості: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Одеса, 2016. 208 с.
16. Терехин Р. А. Психологическая готовность военнослужащих к изменению служебной ситуации в процессе военно-профессиональной социализации: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05. Саратов, 2018. 155 с.
17. Бринза І. В. Патерни особистості, готової до змін. *Наука і освіта*. 2014. № 11. С. 45–50.
18. Брынза И. В. Готовность к изменениям как психологический ресурс личности в достижении благополучия. *Наука і освіта*. 2015. № 61. С. 69–73.
19. Бринза І. В., Будіяньський М. Ф. Готовність до змін як ресурс подолання психологічної кризи. *Наука і освіта*. 2016. № 11. С. 43–48.
20. Бабенко О. О. Емоційний інтелект у складі ресурсності представників професій юридичних видів. *Право та безпека*. 2017. № 3 (66). С. 121–125.
21. Бозаджиев В. Л. К вопросу о психологической готовности к профессиональной деятельности. *Международный журнал экспериментального образования*. 2010. № 7. С. 98–99.
22. Махнач А. В. Исследования жизнеспособности человека: основные подходы и модели. *Жизнеспособность человека: индивидуальные, профессиональные и социальные аспекты* / отв. ред. А. В. Махнач, Л. Г. Дикая. М., 2016. С. 46–70.

23. Сыманюк Э. Э., Печеркина А. А. Жизнеспособность как предиктор конструктивного профессионального развития. *Жизнеспособность человека: индивидуальные, профессиональные и социальные аспекты* / отв. ред. А. В. Махнач, Л. Г. Дикая. М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2016. С. 525–534.

24. Белоклоков А. В. Профессиональная востребованность жизнеспособности и жизнестойкости в профессиях экстремального профиля. *Эффективность личности, группы и организации: проблемы, достижения и перспективы*: материалы Всероссийской научно-практ. конф. (г. Ростов-на-Дону; Курск, 21–22 апреля 2017 г.). М.: КРЕДО, 2017. С. 15–17.

25. Кузнецова Ю. Н., Рыльская Е. А. Профессиональная жизнеспособность как предмет научного исследования. *Эффективность личности, группы и организации: проблемы, достижения и перспективы*: материалы Всероссийской научно-практ. конф. (г. Ростов-на-Дону; Курск, 21–22 апреля 2017 г.). М.: КРЕДО, 2017. С. 77–79.

26. Тарабрина Н. В., Журавлев А. Л., Сергиенко Е. А., Харламенкова Н. Е. Повседневный и травматический стресс: современные направления исследований. *Фундаментальные и прикладные исследования современной психологии: результаты и перспективы развития* / отв. ред. А. Л. Журавлёв, В. А. Кольцова. М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2017. С. 1468–1475.

Mitroshkina O. V. The specifics of the resourcefulness and the resilience of the personality among the employees of the State Criminal – Executive Service of Ukraine

The article highlights the results of the study of the resourcefulness and resilience of the personality in the context of psychological readiness for changes in employees of the State Criminal – Executive Service of Ukraine. It is shown that in the conditions of reforming, readiness for changes is a psychological condition for successful professional activity and personal self-realization of the staff of the criminal executive service. The content of the concept of «psychological readiness» and «psychological readiness for change» is disclosed, the purposefulness of the study of resourcefulness and resilience of the personality as factors of psychological readiness for change is substantiated.

The purpose of the article is to identify and characterize the specificity of the resourcefulness and resilience of the personality in the context of the psychological readiness for change in the staff of the State Criminal – Executive Service of Ukraine. The PCRS (Change Personal Readiness Survey) method created by A. Rolnic, S. Heather, M. Gold, C. Hull (translation and adaptation by N. A. Bazhanova and G. L. Bardier), questionnaire of psychological resourcefulness (O. S. Shtepa) and questionnaire of human resilience (O. O. Rylska) were applied to solve empirical problems. The subjects were employees of the State Criminal – Executive Service of Ukraine, who were divided into groups according to the level of psychological readiness for change.

The first group consisted of subjects with a high level of readiness for change, the second – with a low level. It was found that the employees of the crimi-

nal – executive service with a high level of psychological readiness for change are distinguished by the greater severity of resourcefulness components, such as success, faith in goodness, self-realization in the profession, responsibility, knowledge of own psychological resources, and resilience components such as adaptation and self-development.

At the same time, in the group with low level of psychological readiness for change are distinguished by the greater severity of resourcefulness component such as creativity. The results obtained in the study can be used to develop programs for psychological support of the professional activities of the staff of the Criminal-Executive Service at the stage of its reformation.

Key words: *employees of the Criminal – Executive Service, professional activity, psychological readiness, psychological readiness for change, resilience, resourcefulness.*

Стаття надійшла 21 грудня 2018 р.

УДК 321.64:159.923]:34(47+57)

**О. В. Ряшко,
Л. О. Остапенко,
І. М. Коваль**

СТАЛІН: ТВОРЕЦЬ ТОТАЛІТАРНОЇ СИСТЕМИ. ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ І ДІЯЛЬНОСТІ ТИРАНА (до 80-річчя «Великого терору» в СРСР)

Розглянуто діяльність Й. Сталіна як творця тоталітарної системи в СРСР і його морально-психологічну характеристику. Вказано, що в історії колишнього Радянського Союзу 1937–1938 рр. ХХ ст. були трагічними роками «Великого терору», під час якого фізично знищено мільйони невинних радянських громадян.

Зазначено, що безжална тоталітарна система морально та психологічно калічила колишніх громадян імперії, на всій території країни панував тотальний страх.

Організатором терору і геноциду проти власного народу був Й. Сталін, чиє ім'я, указував відомий американський історик Р. Такер, ввійде в історію як «символ тиранії». Досягнувши необмеженої, неконтрольованої влади, диктатор створив жорстокий, антиправовий, антигуманний, антинародний тоталітарний режим, який слугував його цілям та інтересам.

Ключові слова: *тоталітарний режим, тиранія, геноцид, влада, мораль, психологія особистості, злочин, жорстокість, страх, підозрілість, діяльність, психологічні відхилення.*